

**LA MONEDA MEDIEVAL : UN EXEMPLE LA
MONEDA VESCOMTAL DE CARDONA-CALAF.**

per JORDI TORNER I PLANELL

A la comarca de l'Anoia, hi ha diferents aspectes relacionats amb la numismàtica força destacables: les monedes ibèriques i romanes trobades al Vilar del Met, les monedes àrabs d'Òdena, la implantació del sistema monetari de la pesseta que portà a terme Laureà Figuerola o les emissions de bitllets plastificats durant la guerra civil a Calaf i a Sant Martí Sesgueioles, que constituïren una novetat a nivell mundial¹.

Però avui volem parlar d'un cas molt concret, que si bé ja ha estat tractat, és molt interessant i creiem poder aportar nous aspectes i noves dades.

A l'Alta Edat Mitjana, van conuiu una gran diversitat de monedes, algunes d'èpoques anteriors i moltes de nova creació. Com a exemple, podem assenyalar:

- a. Al comtat de Barcelona hi ha emissions monetàries, ininterrompudes des de les encunyacions carolíngies, tant pel fet que els comtes de Barcelona també ho eren de Girona, i d'Ausona, com pel fet que el seu potencial econòmic va permetre emissions nombroses que assoliren un important radi d'influència.
- b. Al comtat de Girona també trobem emissions carolíngies i sèries comtals i episcopals. Aquest darrer cas està fonamentat en el dret que li atorga la donació del Comte Sunyer, l'any 934, a l'església de Santa Maria de Girona.
- c. Al comtat d'Ausona també hi ha hipotètiques emissions carolíngies. L'origen del dret de moneda de Vic, sembla que la primera notícia, cal cercar-la en una menció de l'any 889, en què Carles X, el Ximble, fa donació a Guifré Borrell de les terres fiscals i ermes, i del dret de moneda al comtat d'Ausona.
- d. Altres casos: Cerdanya, Empúries, Rosselló...

Aquesta diversitat respon a una època en què la fragmentació i atomització del poder són algunes de les seves característiques. I també com assenyala Manuel Riu², la situació de Catalunya, entre el regnes europeus, i els estats musulmans, afavoreix aquesta circulació i abundància respecte a altres zones².

1. Antoni TURRO, *El paper moneda català (i altres signes monetaris). Emissions de la guerra 1936-1939. Catàleg general històric-descriptiu*, Barcelona, 1982.

2. Manuel RIU, *Activitats financeres i moneda*, dins "Història de Catalunya (Salvat, II)" Barcelona, 1986, pàg. 227.

2. LA MONEDA VESCOMTAL D'AUSONA-CARDONA: LA MONEDA DE CALAF

La moneda vescomtal dels Cardona és un cas bastant atípic, per ésser l'única encunyació vescomtal, tal com posen de relleu Anna M. Balaguer i Miquel Crusafont³. Intentarem analitzar l'origen del dret de moneda, la seva evolució i àrea d'extensió.

a. Documents referents al dret de moneda.

-986. La Carta de Població de Cardona està considerada com el primer text en on s'esmenta el dret de moneda. En un paràgraf, ens diu "*Et abeatís eos omni tempore, negotium rectum, et mercatum perfectum, et moneta una et mera sine mutacione, et sine aliqua falsitate; ut qualis fuerit prima, talis sit omni tempore, ut semper abeat firmitatem*". Aquesta concessió s'entén compresa en l'ampliació de la carta de Cardona de Borrell II i no de la primitiva carta de població⁴.

-1019. El vescomte Bremon, en l'acte de restauració i dotació de la canònica de Sant Vicenç de Cardona, disposa, entre altres aspectes: "...*deciam et tertiam telonei partem et monete*"⁵

-1040. El vescomte i bisbe d'Urgell Enriball confirma l'anterior donació. "...*tertiam deciman partem placitorum et monete.*"⁶

-1088. Conveni entre el bisbe de Vic Berenguer i el vescomte de Cardona Folc, i la vescomtessa vídua, Ermessenda. Entre altres disposicions, s'estableix el repartiment de la meitat dels guanys de la moneda que els Cardona encunyen a Calaf⁷.

-1102. El vescomte Bernat Amat fa la restitució a Sant Vicenç de Cardona, del delme sobre la moneda. "...*ubicumque facta fuerit in omni honore qui ad cardonense castrum pertinebit perpetim.*"⁸

-1176. Sabem que en aquesta data, el vescomte de Cardona participava en una part dels beneficis d'encunyació de la moneda episcopal vigatana⁹.

b. Documentació en què apareix la moneda de Calaf, com a mitjà de transacció.

-1089. Venda al sagristà de l'església de Cardona "...*propter III. solidos et VIII. denarios monete Calaph...*"¹⁰.

3. Anna Maria BALAGUER i Miquel CRUSAFONT: "*La moneda vescomtal de Cardona-Calaf*", dins *Catalunya Romànica* (Enciclopèdia Catalana, XIX). Barcelona, 1992, pàg. 355-357

4. Joaquim BOTET i SISÓ, *Les monedes catalanes I*, Barcelona, 1908, pàg. 186

5. Anna Maria BALAGUER i Miquel CRUSAFONT, *op.cit.*, pàg. 355

6. Anna Maria BALAGUER i Miquel Crusafont, *op.cit.*, pàg. 355

7. Joaquim BOTET i SISÓ, *op.cit.*, pàg. 187

8. Anna Maria BALAGUER i Miquel CRUSAFONT, *op.cit.*, pàg. 355

9. Arxiu Corona d'Aragó núm. 194 d'Alfons I. Citat per Joaquim BOTET i SISÓ, *op.cit.*, pàg.221

Hom considera aquest percentatge, en el 15%, però entenem que és inferior.

10. Jaime VILLANUEVA, *Viaje literario por las iglesias de España VIII*, Imprenta de Oliveres, Valencia 1821

- 1090. Albert Benet ens indica un altre exemple ¹¹.
- 1091. Venda, per vuit sous, amb moneda de Calaf ¹².

c. Exemplars monetaris.

-Localització i identificació d'un exemplar, al Museu de l'Institut Valencià de D. Juan de Madrid per Anna M. Balaguer i Miquel Crusafont ¹³.

(0,80 grams [un xic incompleta]/16 mm)

CATÀLEG

TIPUS 1: DINER DE PLATA

Atribuït al vescomte Folc II (1086-99)

Anvers: (anepígraf) Genet amb llança vers la dreta

Revers: (anepígraf) Testa de Sant Pere (o episcopal) amb una creu al davant. Corpus tipus 1/Crus-22)

Exemplar únic existent a l'Institut Valencià de Don Juan de Madrid.

Referències: Botet, apèndix vol. III, pàg. 548.

Fotografies: Anna M. Balaguer

11. Albert BENET, "La circulació de la moneda Manresa durant els segles X-XI -El problema de la moneda de Manresa "(1)-, a *Dovella*, 15, Manresa, 1992
12. J. SERRA i VILARÓ, *Història de Cardona I, Els Senyors de Cardona*, Tarragona 1966
13. Miquel CRUSAFONT, "Les monedes i medalles de Cardona", dins el *Butlletí del Patronat Municipal de Museus 4, Cardona* 1986, pàg. 37.

3. NOVES DADES PER A L'ESTUDI DE LA MONEDA DE CALAF

Aquestes dades que aportem fan referència al segon apartat, la documentació on apareix citada la moneda de Calaf com a mitjà de transacció. Cal destacar que amplien notablement el seu període cronològic.

-1093. Venda al comtat de Manresa, al terme del castell d'Òdena. “...*precium solidos XII, monete de Calaph...*”¹⁴.

-1098. Venda d'una vinya al sacristà de Sant Vicenç de Cardona. “...*precium placibile propter III solidos et VIII denarios monete de Calaph.*”¹⁵.

Si fins ara les notícies de la utilització de la moneda de Calaf abastaven els anys 1089-1091, ara arriben fins a 1098. Aquestes notícies ens aporten noves dades, que conjuntament amb futures aportacions, ens permetrà conèixer millor la moneda de Calaf i la seva evolució; especialment interessant per les diferents jurisdiccions que hi intervenen i les qüestions que s'hi plantegen.

4. ANÀLISI DE LA MONEDA DE CALAF

El dret de moneda als vescomtes de Cardona queda recollit en la carta de població d'aquesta vila i després confirmat en les successives donacions que aquests feren a la canònica de Sant Vicenç. Aquest dret es vincula al castell i no al llinatge vescomtal, tal com sembla indicar-nos el document de 1102, en què s'esmenta la possibilitat que tot honor dependent del castell de Cardona pugui emetre moneda. I aquest dret serà exercit pels Cardona, és a dir, per Ermemir (patró del castell de Cardona, establert per Borrell II) i els seus descendents.

Per què l'encunyació de la moneda vescomtal a Calaf i no a Cardona? Sobre aquest punt s'ha apuntat l'alienació del castell de Cardona, l'any 1057 al comte de Barcelona per un període de 33 anys, i la posterior alienació, l'any 1090, pel vescomte Folc II, ara a favor del comte Guillem Ramon de Cerdanya, encara que no tots els autors estan d'acord amb aquest plantejament¹⁶.

Nosaltres creiem que la resposta resta si més no incompleta. Cal que ens endinsem en una època i un espai concrets, i per valorar i precisar la importància d'aquest fet. Molts són els factors per explicar l'encunyació de la moneda vescomtal a Calaf. Cardona, que pertanyia al bisbat d'Urgell i amb un estatut ja des del seu establiment especial, tenia com a senyors eminentes els comtes de Barcelona i com a senyors feudals, els vescomtes de Cardona.

14. Arxiu de Montserrat. Sant Benet de Bages; doc. núm. 1064. Aquest document està recollit a la *Història del castell d'Òdena (Dels orígens al segle XII)* de Josep Vicenç MESTRE, Capellades 1988, pàg. 228-229.

15. Biblioteca de Catalunya J. PASQUAL, *Sacrae Antiquitatis IV*, Ms. 729. f. 207. (numeració antiga); 153r. (numeració actual).

16. Albert BENET, *op.cit.*

Encunyar moneda a Calaf significava la potenciació d'una zona d'expansió vescomtal, respecte a la vila reial de Prats de Segarra (Els Prats de Rei). En aquesta línia d'anàlisi es manifesta Mateu i Llopis, que ressaltava la importància del concepte de ciutat-seca, en la repoblació, i en les relacions entre els comtats catalans i l'Andalus¹⁷. Aquesta tendència es veurà reforçada posteriorment per la concessió del mercat i la fira; no hem d'oblidar que Calaf era un punt estratègic en la xarxa viària de la Catalunya Central¹⁸. Així mateix Sant Vicenç de Cardona, que constantment gaudí d'un suport constant per part dels Cardona, tindrà una important influència en tota aquesta zona¹⁹.

Un aspecte cabdal en l'anàlisi d'aquesta qüestió és el conflicte de jurisdiccions que intervenen ja recollides en el conveni (1088) entre el bisbe de Vic i els vescomtes de Cardona. Hi ha una doble redacció del document; la segona no està signada pel vescomte Folc. En aquesta, per poder batre moneda es necessitava l'autorització expressa del bisbe, i el repartiment dels guanys no hi constava. El document que se signà establia un repartiment dels guanys a parts iguals, i sembla que el vescomte disposa de llibertat per encunyar quan ho consideri oportú.

Botet i Sisó²⁰ ens diu que l'encunyació de moneda que van fer els vescomtes a Calaf significava una usurpació dels drets que gaudien els bisbes d'Ausona. Cal també assenyalar que Calaf estava en domini dels Cardona, però tenien com a senyor eminent el bisbe de Vic tal com queda recollit en una convinença de l'any 1038²¹.

El dret de moneda dels Cardona comprenia o no qualsevol castell que en depengués, tal com assenyala el document de l'any 1102. La resposta a aquesta pregunta és afirmativa, si més no des del punt de vista pràctic.

La darrera notícia de la moneda de Calaf, com hem assenyalat, cal situar-la l'any 1098. Més tard cal fer esment dels documents dels anys 1102 i 1176²², any en què se'ns documenta la participació dels vescomptes de Cardona en els guanys derivats de la moneda episcopal de Vic. Aquesta participació ens fa pensar en un pacte, en què la moneda de Calaf hi tingué un paper important, que explicaria la seva curta durada en les mencions documentals (1089-1098). Això va permetre als vescomtes de Cardona estendre la seva influència pel comtat d'Ausona, consolidar la seva xarxa d'influències i anar constituint un veritable "comtat", entre comtats.

D'aquesta manera entrariem al segle XII, en el qual es tendirà a un reagrupament monetari, enfront la dispersió del segle anterior.

17. Felip MATEU i LLOPIS, *Ciudades-cecas y hallazgos monetarios en la frontera entre el Al-Andalus y los Condados Catalanes*, Barcelona

18. Joan VILA, *El món rural*, Barcelona 1973

19. Montserrat CASAS, *Història de Cardona. La canònica de Sant Vicenç de Cardona a l'edat mitjana. Alguns aspectes de la seva història des dels seus orígens fins a 1311*, Cardona 1992, pàg. 239-241

20. Joaquim BOTET i SISÓ, *op.cit.*, pàg. 188.

21. SERRA i VILARÓS, J.: *Història de Cardona*, vol. I, Sugrañes Hnos., Tarragona, 1966, pàg. 99-101.

22. Anna Maria BALAGUER i Miquel CRUSAFONT, *op.cit.*, pàg. 355

APÈNDIX DOCUMENTAL

Biblioteca de Catalunya. PASQUAL, J. *Sacrae Antiquitatis Cathaloniae Monumenta*, IV, Ms. 729. (207 f. numeració antiga; i 153 r. numeració moderna).

1098, marc, 17.

Venda d'Arnall Oliva a Ramon sacristà, d'una peça de vinya situada en el terme de Sudau, en el lloc anomenat Perelló. Pel preu de .III. sous, i .VIII. diners de moneda de Calaf.

In Dei nomine. Ego Arnallus Oliva venditor sum tibi Raimundo sacricustodi. Per hanc scriptura vendicionis mee vindo vobis [tibi] sortiumculam unam terre complatam vinea, que pro necessitate Sancte Fidis vindo tibi ab opus S(ancti) Vicentii. Quam quidam homo dimisit pro anima sua nomine Aianricus predictae S(anctae) Fidei, de castro Colonico. Est autem predicta vinea infra terminos de Sudau, in locum quem vocant Perello. Et affrontat ex omni parte in vineis prescripti S(ancti) Vicentii Cardonensis. Vindo autem vobis in precium placibile propter .III. solidos et .VIII. denarios monete Calaph Et est manifestum quod si ego venditor aut utriusque sexus homo hanc cartam inquietare voluerit nom hoc valeam vel valeat vindicare sed in triplo componat cum sua in meli- oracione et in antea ista carta vendicione XVI Kalendas aprilis ano XXXVIII regni Philippi regis. Sig +num Arnallus (signe) sacer qui ista carta dondidionis [sic] mandavi scribere et teste firmare rogavi. Sig+num Arnallus Girard. Signum Arlovi. Sig+num Petri Ollonari. Sig+num Raimundus Guitardi. Raimundus diachonus qui ista carta rogatus scripsit sub die et anno (signe) quo supra.

*Anotat al marge dret; la signatura antiga del document: "Pl. Pe n. 1021". El signe [] significa que està descrit sobre la ratlla.